

Analiza ogólnego stanu ekonomiczno-społecznego Armenii, ze szczególnym uwzględnieniem sytuacji kobiet

Marek Reszuta

Sytuacja gospodarcza w Armenii jest trudna i niepewna. Kraj ten boryka się z następstwami wojny z Azerbejdżanem o Górski Karabach, która spowodowała straty ludzkie i materialne, utratę części terytorium i dochodów z eksportu, wzrost zadłużenia publicznego i deficytu budżetowego, a także napięcia społeczne i polityczne. Dodatkowo Armenia odczuwa negatywny wpływ pandemii COVID-19, która spowolniła aktywność gospodarczą, zwiększył bezrobocie i ubóstwo, obniżyła dochody z turystyki i transferów z zagranicy, a także pogorszyła sytuację zdrowotną i humanitarną.

Perspektywy gospodarcze Armenii są obarczone dużym ryzykiem i zależą od wielu czynników niepewnych, takich jak: tempo wdrażania reform strukturalnych i fiskalnych; stopień realizacji porozumienia pokojowego z Azerbejdżanem; roli Rosji jako głównego partnera handlowego i źródła pomocy; zachowanie cen metali na rynkach światowych; możliwość wznowienia konfliktu zbrojnego lub napięć granicznych; poziomu zaufania społecznego i inwestycyjnego itd.

Rok 2022 z kilku przyczyn, wymienionych poniżej, jest rokiem stosunkowo wyjątkowym i odmiennym pod względem wskaźników gospodarczych od lat poprzednich. Z tego punktu widzenia analiza rozwoju poszczególnych elementów w oparciu o tendencje z lat poprzednich nie może mieć typowego w analizie ekonomicznej zastosowania.

Jest możliwe, że rok 2022 będzie swoistym punktem odniesienia dla lat następnych, ale również rok 2023 może skorygować szereg nietypowych wskazań gospodarczych i gospodarka powróci do dotychczasowych trendów.

Stąd też przyjąłem za jedyne możliwe rozwiązanie, zrobienie „zdjęcia” aktualnej sytuacji gospodarczej, z pewnymi, koniecznymi odniesieniami do przeszłości.

W analizie wymieniam część ogólnych wskaźników gospodarczych mających wpływ na wszystkich obywateli Armenii, w dalszej części zaś podkreślam te elementy, które są z kobiecego punktu widzenia najistotniejsze.

Produkt Krajowy Brutto

Opublikowane na początku 2023 przez Narodowe Centrum Statystyczne Republiki Armenii dane statystyczne dotyczące rozwoju gospodarczego Armenii spowodowały szeroką dyskusję na temat kondycji gospodarczej tego kraju. Szacowana przez Rząd Nikoła Paszynjana wzrost Produktu Krajowego Brutto na 7%, osiągnęła w rzeczywistości wartość 12,6% rok do roku (r/r) i 19,5 mld USD. Był to najwyższy wzrost PKB zanotowany od 15 lat, gdy wzrost osiągnął wartość 13,7%.

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
%	3,2	0,2	7,5	5,2	7,6	-7,2	5,7	12,6

Rząd Armenii wysoki wzrost PKB uznał za skuteczność polityki gospodarczej realizowaną od 2018 przez rządzącą siłę polityczną, jednakże zdaniem ekspertów bezpośredni wpływ na tak wysoki wzrost PKB miały m.in.:

- efekt niskiej bazy – kompensacja spadku PKB do minus 7,2% w roku 2020 i niewielkiego jego wzrostu w roku 2021 (5,7% r/r) – wg ekspertów w tym wypadku stanowi to 2,4% PKB;
- trend – podstawowa długookresowa linia wzrostu (liczona w oparciu o kursy wymiany waluty w latach 2010-2019) – 4,4%;
- zlikwidowanie 3-dni wolnych w okresie świąt noworocznych w 2022 roku – 0,33%;
- ponadnormatywny wzrost gospodarczy w kwartałach II-IV powstały w wyniku napływu osób i waluty do osób fizycznych – 5,5%.

Ponadnormatywny napływ osób do Armenii

Po inwazji Rosji na Ukrainę w dniu 24 lutego 2022 r. oraz po ogłoszeniu mobilizacji we wrześniu 2022 roku do Armenii z Federacji Rosyjskiej przybyło kilkaset tysięcy osób. Wg ministerstwa gospodarki Armenii, pozostało nawet 300 tysięcy osób, przy czym nie wszyscy z „migrantów” to Rosjanie, ale również Ormianie z podwójnym armeńsko-rosyjskim obywatelstwem.

Ponadto po wojnie 2020 roku i stałych niepokojach w Górskim Karabachu i na granicy armeńsko-azerbejdżańskiej do Armenii przybyło na stałe lub na różne okresy od kilkunastu do kilkudziesięciu uciekinierów z zagrożonych terytoriów.

Napływ migrantów, zwłaszcza z Rosji, w sposób znaczący wpłynął na wzrost poszczególnych gałęzi gospodarki, wpływają przy tym na ogólny wzrost Produktu Krajowego Brutto Armenii (w stosunku do analogicznego okresu roku 2021):

- działalność finansowa i ubezpieczeniowa – 46,9%;
- sfera technologii informacyjnych i łączności – 45,9% (warto przy tym zauważyć, że w branży IT w ciągu 2022 roku wzrosło zatrudnienie aż o 28,4%, w związku z przenoszeniem przez Rosję do Armenii przedsiębiorstw IT);
- transport i gospodarka magazynowa – 45,2%;
- turystyka (organizacja zakwaterowania) i gastronomia – 23,6%;
- działalność naukowa i techniczna – 19,9%.

Zdaniem ekspertów, za tak gwałtowny wzrost tych branż wobec roku 2021 odpowiada właśnie ponadnormatywny napływ osób spoza Armenii. Branże nie osiągnęły tak spektakularnych wzrostów, a nawet zaliczając spadek wobec roku 2021 (np. rolnictwo – minus 1%, przemysł wydobywczy (-)3,4%, sektor ochrony zdrowia i pomoc socjalna (-)6,3%).

Ponadnormatywny napływ waluty do Armenii

Jak wskazałem w poprzednim akapicie, wzrost PKB w sferze działalności finansowej i ubezpieczeniowej w 2022 roku wzrósł aż o prawie 47% (46,9%). Związane to jest było z niespotykanym dotychczas w historii Armenii napływem środków finansowych z zagranicy oraz wzrostem reeksportu.

Warto zauważyć, że łączna wielkość wzrostu usług w sektorze finansowym jest jednak wg analityków jeszcze wyższa, gdyż mowa o 49% wzroście w stosunku do roku 2021 i wyniósł 1,8 miliarda USD (776,5 miliarda armeńskich dram). Jak przekonują eksperci, aż 80% z tej kwoty wypracowały banki i w związku z ze wzrostem wartości armeńskiego drama (o czym poniżej), realny wzrost obrotów sfer finansowych osiągnął wartość ponad 2 miliarda USD – obroty banków rok do roku wzrosły o 67,7%, a czysty nominalny dochód wzrósł 3-krotnie. Osiągnięto to dzięki wzrostowi przepływów finansowych (wzrost dochodów za obsługę) , wzrostowi spreadu oraz dodatkowych źródeł z podatków dla obcokrajowców.

Rok 2022 był również rekordowym rokiem jeśli chodzi o napływ do osób fizycznych (rodzin ormiańskich) od osób fizycznych za granicą Armenii. Takich przelewów było 2,2 razy

więcej niż w roku 2021 – do Ormian wpłynęło około 4 mld USD. Wpływy z Rosji to ponad 67% i wzrosły ponad 4-krotnie w stosunku do roku 2021 osiągając ok. 2,5 mld USD.

Eksperti ormiańscy są jednoznaczni w ocenie wpływu takiego kapitału na gospodarkę Armenii – wpływy te nie przekładają się w żaden sposób na inwestycje i rozwój gospodarki, gdyż w całości prawie są przeznaczane na bezpośrednią konsumpcję ormiańskich rodzin. Owszem, pieniądze te są swego rodzaju „tlenem” dla gospodarki Armenii, pozwala jej funkcjonować, ale nic więcej. Jest ponadto swego rodzaju „narkotykiem”, gdyż uzależnia ormiańską gospodarkę od tych środków finansowych – brak tych pieniędzy spowodowałoby krach finansowy wielu ormiańskich rodzin. Po prostu z dnia na dzień straciłyby jakiejkolwiek źródło utrzymania.

Inflacja

Rok 2022 był drugim rokiem z rzędu o wysokiej inflacji – w 2022 wyniosła ona 8,6%, wobec 7,2% roku poprzedniego.

Prognozowana w 2021 roku przez Bank Centralny Armenii inflacja miała wynieść 4% ($\pm 1,5\%$). Takie było również stanowisko BC jeszcze w sierpniu 2022 r., gdy to inflacja na koniec lipca wynosiła już 9,4% - zdaniem analityków Banku, do końca roku miało dojść do stabilizacji na rynkach finansowych.

Niestety, kolejna fala uchodźców z Rosji skorygowała te prognozy. Obecnie Bank Centralny zakłada ponownie, że w 2023 roku inflacja wyniesie 4%, jednakże w zapowiedziach jest już wyraźnie stwierdzone, że analogicznie jak w roku 2022, gdy to „z powodów czynników zewnętrznych” prognozy się nie sprawdziły, bardzo prawdopodobnym są korekty w tym roku.

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
%	3,7	-1,4	1	2,5	1,4	1,2	7,2	8,6

Wg danych Banku Centralnego, w poszczególnych grupach towarowych i usługach inflacja wynosi m.in.:

- wyroby mączne – 14,1%;
- opłaty wynikające z eksploatacji mieszkań i domów – 13,1%;
- technika domowa – 13,0%;
- mięso i przetwory mięsne – 12,3%;

- wyroby mleczne, sery i jajka – 11,4%;
- owoce – 10,9%;
- usługi związane z rekreacją i kulturą – 9,8%;
- usługi restauracyjne i hotelowe – 9%;
- usługi komunalne – 8,2%;
- odzież i obuwie – 7,2%;
- usługi transportowe - 6,1%;
- opłaty związane z edukacją - 4,7%.

Wg armeńskich ekspertów, w 2023 roku jest możliwe, że inflacja zacznie spadać od połowy obecnego roku, jednakże jest ona w Armenii zbyt uzależniona od czynników zewnętrznych, na które władze oraz instytucje finansowe nie mają wpływu. Jednym z takich elementów jest utrzymujący się stan napięcia i wybuchające cyklicznie konflikty przygraniczne z Azerbejdżanem. Groźba eskalacji konfliktu wstrzymuje inwestycje zagraniczne i wewnętrzne, które mogłyby w sposób istotny wpłynąć na sytuację gospodarczą w kraju, w tym na poziom inflacji.

Aprecjacja drama armeńskiego

Kolejnym nieoczekiwanym czynnikiem mający ogromny wpływ na gospodarkę Armenii, była ponad silna aprecjacja (umocnienie) ormiańskiej waluty (dram ormiański, AMD) wobec głównych walut światowych. Dotyczyło to przede wszystkim dolara, wobec którego dram pod koniec roku 2022 umocnił się o 18,7%. W marcu za 1 USD należało zapłacić 520 AMD, pod koniec roku już tylko 390 AMD.

Średni kurs USD:

2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
478	481	483	483	480	489	504	436

Średni kurs Euro:

2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
531	532	545	570	538	558	597	461

Zdaniem ekspertów, aprecjacja drama miała pozytywny wpływ na wyhamowanie inflacji, warto jednak zauważyć, że spadająca wartość USD i EURO spowodowała silne uderzenie w turystykę, eksport i branżę technologii informatycznych. Uderzyła również we wszystkich, którzy utrzymywali się ze środków przesyłanych im z za granicy – dla tych osób inflacja nie wyniosła 8,6%, ale w przypadku dolara ceny wzrosły de facto o 25,5%, zaś Euro – 40,5%. Biorąc pod uwagę znaczną ilość mieszkańców żyjących ze środków finansowych pochodzących od rodzin pracujących za granicą, był to silny cios w ich finanse.

Deficyt budżetowy i dług zagraniczny

Wg danych na koniec grudnia 2022 roku, łączny dług państwowy Armenii przekroczył 10 mld USA – w ciągu roku nastąpił wzrost o 15,3% czyli o 1,412 mld USD. Wzrost ten związany jest głównie ze wzrostem długu wewnętrznego – powstał głównie z powodu inwestowania przez rezydentów w rządowe obligacje skarbowe. Tak duży dług jest zgodny z ormiańskim prawem i nie narusza zasad podatkowo-budżetowych, jednakże wiąże się z coraz większymi kosztami wynikającymi z obowiązku spłaty procentów od pożyczek zaciągniętych przez rząd Armenii. Rosnące koszty obsługi zadłużenia, przy chronicznym od dziesiątków lat deficytem budżetowym, stają się coraz większym problemem dla Rządu Armenii. Niektórzy eksperci wprost twierdzą, że przekroczenie 10 mld zadłużenia, przy dochodach budżetowych w 2022 roku w wielkości 4,5 mld USD to niebezpieczne przekroczenie „czerwonej linii”.

Budżet Armenii, w miliardach Euro

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Skonsolidowane dochody, w Euro	2,263	2,266	2,343	2,429	3,002	2,797	2,921	4,475
Skonsolidowane wydatki, w Euro	2,719	2,792	2,829	2,598	3,099	3,45	3,354	5,038
Skonsolidowany deficyt, w Euro	- 0,456	- 0,526	- 0,486	- 0,169	- 0,097	- 0,653	- 0,433	- 0,563

Zadłużenie państwowe Armenii w mln USD

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Dług państwowy łącznie, w mln USD	5077	5942	6775	6922	7322	7968	9225	10640
Dług zagraniczny, w mln USD	4325	4803	5514	5536	5785	6059	6648	6451
Dług wewnętrzny, w mln USD	752	1139	1261	1386	1537	1909	2577	4189

Zgodnie z rządowymi prognozami, na podstawie opracowanego budżetu państwa na 2023 rok, w końcu 2023 roku dług państwowy zmniejszy się z 53,8% wobec PKB w roku 2022 do 52,4%. Przy tym ma wzrosnąć dług wewnętrzny z 19,3% PKB w 2022 do 20,6 PKB w 2023 roku.

Poziom biedy

Armenia jest jednym z biedniejszych państw świata. Wg Narodowej Służby Statystyki Armenii, realizującej badania wg metodologii United Nations Economic Commission for Europe (UNECE), około 1/3 społeczeństwa żyje poniżej granicy ubóstwa (szerzej w raporcie „Бедность и социальная панорама Армении 2022” na stronach NSS AM¹). Pomimo polepszającej się sytuacji ze średnimi wynagrodzeniami, poziom ubóstwa zmniejsza się nieznacznie. w Armenii.

Ilość osób żyjących w statystycznej kategorii „poniżej poziomu ubóstwa”, w % :

2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
29,8	29,4	25,7	23,5	26,4	27,0	26,5	bd

Średnie miesięczne wynagrodzenie w Armenii w Euro (wg danych Narodowej Służby Statystyki Armenii, w kategorii tej uwzględnione są wszystkie grupy zawodowe i formy działalności gospodarczej, w tym małe i mikroorganizacje) :

2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
323,2	327,9	326,3	303,0	339,5	340,0	341,8	511,0

Liczba rodzin otrzymująca państwową pomoc socjalną

2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
106.371	106.431	100.288	92.564	86.197	86.927	82.328	72.748

Warto zauważyć, że minimalne wynagrodzenie w Armenii zależy od tego, czy pracownik jest zatrudniony na podstawie umowy o pracę czy umowy cywilnoprawnej. Według danych z 2020 roku, minimalne wynagrodzenie dla pracowników zatrudnionych na podstawie

¹ <https://www.armstat.am/ru/?nid=81&id=2529>

umowy o pracę wynosiło 68 000 AMD (ok. 121, 86 Euro lub ok. 559 PLN). Natomiast minimalne wynagrodzenie dla pracowników zatrudnionych na podstawie umowy cywilnoprawnej wynosiło 1 000 AMD (około 1,79 Euro lub 8 PLN) za godzinę pracy.

W 2021 roku rząd Armenii zapowiedział podwyżkę minimalnego wynagrodzenia do 76 000 AMD (około 127,3 Euro lub 625 PLN) miesięcznie dla pracowników zatrudnionych na podstawie umowy o pracę i do 1 200 AMD (około 2 Euro lub mniej niż 10 zł) za godzinę pracy dla pracowników zatrudnionych na podstawie umowy cywilnoprawnej. Jednak ze względu na kryzys gospodarczy i polityczny spowodowany wojną z Azerbejdżanem i pandemią COVID-19, podwyżka ta nie została jeszcze wprowadzona w życie.

Nie wiadomo, kiedy rząd Armenii zrealizuje swoje zapowiedzi i czy planuje kolejne podwyżki minimalnego wynagrodzenia w przyszłości. Warto jednak pamiętać, że minimalne wynagrodzenie w Armenii jest jednym z najniższych w regionie i nie zapewnia godziwego poziomu życia dla wielu pracowników. Dlatego wiele osób poszukuje lepszych warunków pracy i zarobków za granicą lub w „szarej sektorze strefie”.

Narodowa Służba Statystyczna Armenii nie podaje jaka ilość kobiet otrzymuje minimalne wynagrodzenie. Jednakże warto podkreślić, że wg raportu Banku Światowego z 2019 roku, **kobiety w Armenii zarabiają średnio o 35% mniej niż mężczyźni i stanowią 55% osób żyjących poniżej granicy ubóstwa** (szerzej – raport World Bank Group z 2019 r.: „*Women, business and the Law 2019 – a decade of reform*”)

Ponadto kobiety w Armenii częściej pracują w sektorach nisko płatnych lub nieformalnych, takich jak rolnictwo, handel detaliczny, opieka społeczna czy edukacja. W związku z tym można przypuszczać, że kobiety w Armenii są bardziej narażone na otrzymywanie minimalnego wynagrodzenia lub nawet niższego niż mężczyźni.

Emeryci

Około 16% społeczeństwa Armenii stanowią emeryci. Jest to grupa najmniej uposażona. W 2021 roku średnia emerytura wyniosła około 101,1 Euro, czyli mniej niż minimalne wynagrodzenie pracownika zatrudnionego na umowę o pracę.

Emeryci w Armenii:

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
tys.	465,8	468,5	458,2	463,1	466,6	467,0	465,6	468,8
%	15,5	15,7	15,4	15,6	15,8	15,8	15,7	15,7

Średnia wysokość emerytury w Armenii w Euro:

2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
76,2	75,9	74,6	71,0	75,1	78,7	73,2	101,1

Wysokość emerytury w Armenii zależy od tego, ile lat i ile składek na ubezpieczenie społeczne pracownik zapłacił w trakcie swojej kariery zawodowej. Minimalna emerytura w Armenii wynosi około 25 500 AMD (około 55,3 Euro) miesięcznie. Maksymalna emerytura w Armenii wynosi około 150 000 AMD (około 325,38 Euro) miesięcznie. Są to kwoty generujące powstawanie ubóstwa. **Co gorsze - mimo takich niskich emerytur, są one dodatkowo opodatkowane podatkiem dochodowym według stawki progresywnej od 23% do 36%**

Aby otrzymać emeryturę w Armenii, trzeba spełnić następujące warunki:

- mieć ukończone 63 lata dla mężczyzn i 58,5 lat dla kobiet (wiek emerytalny będzie stopniowo podnoszony do 65 lat dla mężczyzn i 63 lat dla kobiet do 2026 roku);
- mieć co najmniej 10 lat składkowych na ubezpieczenie społeczne (lub co najmniej 5 lat składkowych dla osób niepełnosprawnych lub ofiar represji politycznych);
- złożyć wniosek o emeryturę do organu administracji publicznej odpowiedzialnego za sprawy socjalne.

Wysokość emerytury w Armenii jest obliczana na podstawie średniego wynagrodzenia pracownika w ostatnich pięciu latach przed przejściem na emeryturę i liczby lat składkowych. Im dłużej i więcej pracownik płacił składki, tym wyższa jest jego emerytura. Wysokość składki na ubezpieczenie społeczne wynosi obecnie 10% od wynagrodzenia pracownika i jest odprowadzana przez pracodawcę.

W danych Narodowej Służby Statystycznej Armenii nie ustaliłem, ile jest kobiet emerytek w Armenii. Jednak według dostępnych danych z 2019 roku, kobiety stanowiły 57% wszystkich emerytów w Armenii i otrzymywały średnio o 15% niższe emerytury niż mężczyźni.

Według raportu ONZ, kobiety w Armenii są bardziej narażone na ubóstwo i wykluczenie społeczne w wieku starszym niż mężczyźni, ponieważ często nie mają wystarczających lat składkowych na ubezpieczenie społeczne lub pracowały w sektorze nieformalnym bez zabezpieczenia emerytalnego. Ponadto kobiety w Armenii częściej doświadczają dyskryminacji ze względu na wiek i płeć, braku dostępu do usług zdrowotnych i opiekuńczych oraz ograniczonej możliwości uczestnictwa w życiu publicznym i politycznym.

Bezrobocie

Bezrobocie w Armenii od wielu lat utrzymuje się na bardzo wysokim poziomie. Co prawda szacunkowe dane za rok 2022 mówią o wyraźnym spadku (do 11,6 lub wg innych danych 12,7%), i to już drugi rok z rzędu, jednak zdaniem ormiańskich ekspertów należy poczekać na pełne dane.

Ponad połowę mieszkańców Armenii stanowią kobiety. Z danych statystycznych wynika jednoznacznie, że bezrobocie wśród kobiet jest zdecydowanie wyższe niż wśród mężczyzn, zarówno biorąc pod uwagę aktywnych zawodowo, jak też bezrobotnych w stosunku do całości zasobów pracowniczych (patrz dane w tabeli poniżej). Wg raportu PricewaterhouseCoopers z 2021 roku Armenia zajmuje 22 miejsce na 33 kraje OECD pod względem przyjazności rynku pracy dla kobiet. Pandemia Covid-19 jeszcze bardziej pogorszyła sytuację kobiet na rynku pracy, gdyż kobiety częściej zatrudniane były w sektorach bardziej dotkniętych przez kryzys, takich jak turystyka, handel, czy też usługi. Aby poprawić sytuację kobiet na rynku pracy konieczne są działania na rzecz równości płci, wsparcia rodziców pracujących, edukacji i szkoleń zawodowych, a przede wszystkim promocji kobiet, między innymi w sektorach o wysokim potencjale rozwoju.

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Łączna liczba mieszkańców Armenii, w tys.	2998,6	2986,1	2972,7	2965,3	2959,7	2963,3	2961,4	2976,8
Łączna liczba kobiet, w tys.	1569,5	1567,3	1564,5	1563,5	1565,6	1565,2	1564,2	1570,2
Łączna liczba kobiet, w %	52,34	52,49	52,63	52,73	52,90	52,82	52,82	52,75
Liczba kobiet - mieszkanki miast, w tys.	1017,9	1017,3	1016,9	1017,6	1017,2	1019,5	1017,7	bd
Udział kobiet w miastach, w %	53,38	53,50	53,6	53,7	53,8	53,8	53,8	bd
Liczba kobiet - mieszkanki wsi, w tys.	551,6	550,0	547,60	545,90	545,50	545,70	546,60	bd

Udział kobiet na wsi, w %	50,53	50,71	50,85	51,00	51,10	51,11	51,12	bd
Zasoby pracownicze ogółem, w tys.	2106,6	2011,4	2021,3	2196,4	2201,1	2200,0	2227,1	2227,7*
Ludność aktywna zawodowo (pracujący lub poszukujący pracy), w tys.	1316,4	1226,3	1230,7	1293,8	1318,1	1286,7	1287,3	1325,2*
Mężczyźni aktywni zawodowo, w tys	628,7	645,1	642,2	731,8	733,8	699,2	704,9	
Kobiety aktywne zawodowo, w tys	633,7	581,2	584,5	562,0	574,3	587,6	582,4	
Ludność nieaktywna zawodowo, w tys.	790,2	785,1	790,6	902,6	883,0	913,3	939,8	904,5*
Łączne bezrobocie (wśród aktywnych zawodowo) , w tys.	243,7	220,2	219,0	245,4	240,8	234,6	199,0	198,6*
Stopa bezrobocia, w %	18,5	18,0	17,8	19,0	18,3	18,2	15,5	11,6 (inne dane - 13,0)*
Bezrobocie wśród mężczyzn aktywnych zawodowo, w tys.	120,4	116,9	116,5	130,8	128,1	133,2	110,6	bd
Stopa bezrobocia wśród mężczyzn aktywnych zawodowo, w %	17,6	18,1	18,0	17,9	17,5	19,1	15,7	bd
Bezrobocie wśród kobiet aktywnych zawodowo, w tys.	123,3	103,3	102,6	114,6	112,6	101,2	88,40	bd
Stopa bezrobocia wśród kobiet aktywnych zawodowo , w %	19,5	17,8	17,5	20,4	19,3	17,2	15,2	bd
Oficjalne zarejestrowane bezrobocie wśród mężczyzn w stosunku do zasobów pracowniczych w %	21,8	25,5	26,0	22,6	21,1	21,1	23,8	bd
Oficjalne zarejestrowane bezrobocie wśród kobiet w stosunku do zasobów pracowniczych w %	51,5	53,7	50,7	45,1	42,3	39,9	37,2	bd

Struktura regionalna Armenii

Armenia jest państwem, które można nazwać „dziwnie zurbanizowanym” – na prawie 3 miliony mieszkańców około 1,9 miliona żyje w miastach, z tym, że z tej liczby, ponad milion żyje w stolicy – Erywaniu. Ponadto, wiele miasteczek i wsi z regionów okalających miasto Erywań (Aragacotn, Ararat, Armawir, Kotajk), wchodzi w skład „aglomeracji miejskiej Erywania”, którą szacuje się, w zależności od przyjętej metodologii, na nawet 1,45 miliona

osób. Tym samym de facto połowa wszystkich mieszkańców Armenii skupiona jest na niewielkim obszarze w i wokół jednego centrum miejskiego. Erywań stanowi de facto główne i jedyne miejsce centrum kulturalnego, gospodarczego i politycznego Armenii. Z uwagi na strukturę „samorządu”, który praktycznie nie posiada własnych źródeł finansowania, a cała działalność jest subwencjonowana i dotowana z poziomu Stolicy, pozostała część Armenii w znacznym stopniu stanowi „Armenię-B”, pozbawioną większych zakładów przemysłowych, napływu inwestycji, w tym zagranicznych, z poziomem życia daleko odstającym od średniej armeńskiej. Dlatego właśnie z regionów notować można dużą migrację do Erywania i poza granice Armenii.

Dla porównania – wielkości kilku największych miast Armenii (przypominam – Erywań liczy 1098,7 tys. osób):

- Giumri – 115 tys.;
- Vanadzor – 79 tys.;
- Wagarszapat – 46 tys. (zaliczane do aglomeracji miejskiej Erywania);
- Abowian – 44 tys. (zaliczane do aglomeracji miejskiej Erywania);
- Kapan – 43 tys.;
- Hrazdan – 40 tys.;
- Armawir – 28 tys.;
- Masis – 21 tys. (zaliczane do aglomeracji miejskiej Erywania);
- Czarencawan – 21 tys.;
- Idżewan – 21 tys.

Niestety, dostępne dane statystyczne nie pozwalają jednoznacznie określić wielu składowych analitycznych pozwalających zbudować jasny obraz poziomów biedy w poszczególnych regionach, struktury bezrobocia itd.

	Ilość samorządów	Ilość miejscowości	W tym:		Ilość mieszkańców w tys.		
			miasta	wsie	łącznie	miasta	wsie
Armenia	71	1002	49	953	2976,8	1897,9	1078,9
Miasto Erywań	1	1	1	-		1098,7	-
Regiony:							
Aragacotn	8	121	3	118	-	26,7	98,9
Ararat	5	99	4	95	-	72,2	187,0
Armawir	8	98	3	95	-	82,9	183,7
Gagharkunik	5	98	5	93	-	65,9	162,8

Lori	11	128	8	120	-	124,1	87,5
Kotajk	11	68	7	61	-	137,5	116,4
Szirak	6	130	3	127	-	133,6	96,9
Siunik	7	139	7	132	-	90,2	44,3
Wajotz Dzor	5	55	3	52	-	16,2	31,5
Tawusz	4	65	5	60	-	49,9	69,9

Dostęp do edukacji

Biorąc pod uwagę dane statystyczne należy podkreślić, że w tym zakresie w Armenii widać pełną możliwość realizowanie się przez kobiety w procesie edukacyjnym na wszystkich szczeblach edukacji. Nie dość tego – z prezentowanych przez Narodową Służbę Statystyki Armenii jednoznacznie wynika, że o ile w szkołach podstawowych i ogólnokształcących stanowią nieznaczną mniejszość (za wyjątkiem roku 2021), to w szkołach zawodowych i na studiach wyższych stanowią wyraźną większość (za wyjątkiem roku 2021).

Z prostej analizy wynika, że wykształconych kobiet w Armenii jest zdecydowanie więcej niż mężczyzn, którzy to w znacznej ilości zdaje się edukację kończą na szkole średniej.

Tym bardziej dziwi, że wg danych ONZ w 2019 roku kobiety stanowiły zaledwie 14% członków Rządu Armenii (obecnie 17,6%, czyli 3 kobiety na 17 ministrów), 18% deputowanych do parlamentu (obecnie na 107 deputowanych 24, czyli 22,4%, to kobiety) i 10% Sądu Najwyższego (obecnie 23,5%, czyli na 17 sędziów 4 to kobiety), zaś wg raportu Banku Światowego z 2018 roku, kobiety zajmowały tylko 28% stanowisk kierowniczych w sektorze prywatnym.

Liczba dziewczynek i nastolatk w szkołach podstawowych i ogólnokształcących:

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
łącznie	364398	364868	368722	382378,0	390511	399294	403653	bd
Dziewczynki	172972	173006	174510	182225	186192	190167	210807	bd
%	47,5	47,4	47,3	47,7	47,7	47,6	52,2	

Liczba nastolatk w średnich szkołach zawodowych:

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
łącznie	24300	23193	23063	23228,0	24854	28399	31159	bd
Nastolatki	13217	12441	12441	12269	12985	14467	15795	bd
%	54,4	53,6	53,9	52,8	52,2	50,9	50,7	

Liczba studentek:

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
łącznie	96502	92558	90540	80477,0	74942	79590	78603	bd
Kobiety	53601	50463	49327	43390	41486	44187	31171	bd
%	55,5	54,5	54,5	53,9	55,4	55,5	39,7	

Wnioski

Aby poprawić sytuację finansową kobiet w Armenii, trzeba podjąć szereg działań na różnych poziomach. Niektóre z nich to:

- zmniejszenie luki płacowej między kobietami a mężczyznami poprzez wdrażanie zasady równego wynagrodzenia za pracę o jednakowej wartości,
- promowanie kobiet na stanowiskach kierowniczych i zwalczanie dyskryminacji i molestowania w miejscu pracy,
- zwiększenie dostępu kobiet do edukacji i szkoleń zawodowych, zwłaszcza w sektorach wysoko płatnych i innowacyjnych, takich jak technologie informacyjne i komunikacyjne, nauki ścisłe i inżynieria,
- wspieranie przedsiębiorczości kobiet poprzez ułatwianie dostępu do finansowania, usług doradczych, sieci kontaktów i rynków zbytu,
- zapewnienie godziwych warunków pracy dla kobiet zatrudnionych w sektorze nieformalnym lub rolnictwie poprzez zapewnienie im ochrony socjalnej, ubezpieczenia zdrowotnego i bezpieczeństwa pracy,
- promowanie równowagi między pracą a życiem rodzinnym poprzez rozwój usług opiekuńczych dla dzieci i osób starszych, zapewnienie elastycznych form zatrudnienia i urlopów rodzicielskich oraz zachęcanie mężczyzn do podziału obowiązków domowych i rodzinnych,
- wzmocnienie pozycji negocjacyjnej i reprezentatywności kobiet w dialogu społecznym i procesach decyzyjnych poprzez zwiększenie udziału kobiet w związkach zawodowych, organizacjach pracodawców i partii politycznych oraz wprowadzenie mechanizmów parytetu płciowego na wszystkich szczeblach władzy.

„Projekt współfinansowany ze środków Polsko-Amerykańskiej Fundacji Wolności w ramach programu RITA - Przemiany w regionie, realizowanego przez Fundację Edukacja dla Demokracji.”

Marek Reszuta

„Analiza ogólnego stanu ekonomiczno-społecznego Armenii, ze szczególnym uwzględnieniem sytuacji kobiet jest dostępny na licencji Creative Commons „Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne 4.0 Międzynarodowe” (CC BY-NC 4.0). Pewne prawa zastrzeżone na rzecz [Marek Reszuta oraz Fundacja Instytut Prawa Wschodniego im. Gabriela Szerszeniewicza]. Utwór powstał w ramach projektu **„Wsparcie przedsiębiorczości i rozwoju kariery zawodowej wśród kobiet w Republice Armenia. Warsztaty z zakresu polskich i unijnych doświadczeń i praktyk (prawnych i ekonomicznych”**, realizowanego przez **Fundacja Instytut Prawa Wschodniego im. Gabriela Szerszeniewicza** przy wykorzystaniu środków Polsko-Amerykańskiej Fundacji Wolności. Zezwala się na dowolne wykorzystanie treści – pod warunkiem zachowania niniejszej informacji, w tym informacji o stosowanej licencji, posiadaczach praw oraz o projekcie **Wsparcie przedsiębiorczości i rozwoju kariery zawodowej wśród kobiet w Republice Armenia. Warsztaty z zakresu polskich i unijnych doświadczeń i praktyk (prawnych i ekonomicznych**. Treść licencji jest dostępna na stronie

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.pl>.